

KOMOLAFE CINDERELLA – LUKÁCS J. ÁGNES – SZABÓ TÜNDE
– PETHESNÉ DÁVID BEÁTA

A barátok szerepe a roma egyetemisták társadalmi mobilitásában és beilleszkedésében

ABSZTRAKT

Tanulmányunkban a roma szakkollégisták körében végzett vizsgálatunk alapján mutatjuk be a baráti kapcsolatok szerepét az iskolai mobilitásban. A felsőoktatásban alulrepräsentált roma egyetemisták számtalan kihívással néznek szembe az akadémiai közegben, ugyanakkor ismeretes, hogy a baráti kötések nélkülözhetetlen erőforrást biztosítanak az egyetemi beilleszkedéshez. Tanulmányunk tárgya, hogy a modern társadalmakban egyre jelentősebb szerepet játszó baráti kötődések hogyan formálódnak a roma egyetemisták esetében. Az elemzésből kiderül, hogy a válaszadók baráti köre elsősorban nem az etnikum, hanem az iskolai végzettség alapján szerveződött. A roma szakkollégisták közeli barátainak jellemzői megegyeznek a nem roma származású szakkollégisták barátokra vonatkozó kapcsolathálózati sajátosságaival, azonban az első generációs egyetemisták kisebb arányban rendelkeznek magas iskolai végzettségű barátokkal.

KULCSSZAVAK: roma, első generációs egyetemista, barátok, kapcsolati tőke

A barátság számos diszciplína szempontjából elemezhető, definiálni mégis nehézkes. Ugyan a barátságdefiníciók javarészt egyetértenek bizonyos alapkritériumokban – minthogy a barátság hasonlóságon, egyenlőségen, kölcsönösségen és bizalmon alapul, a barátságsémákat erőteljesen meghatározza az egyén személyisége, szocializációja, kultúrája, valamint az adott társadalmi környezet is (Albert–Dávid, 2007; 2020). A közeli barátok a modern társadalmakban a családi kapcsolatok mellett egyre nagyobb szerepet kapnak az egyén jóllétének biztosításában (Albert et al., 2021). Egy ember baráti kapcsolatai – mivel alapvetően kölcsönösségen és egyenlő viszonyon alapulnak

– jellemzően hozzá hasonló társadalmi státuszú csoportból kerülnek ki, ami garantálja a hasonló értékrendet és érdeklődési kört is (Albert–Dávid, 2007; Allan, 2008; Policarpo, 2018). De mi történik, amikor az egyén kapcsolathálózata átrendeződik a társadalmi mobilitás során? Meg tudja-e őrizni a felfelé irányuló mobilitás közben az eredeti, alacsonyabb társadalmi státuszához kötődő baráti kapcsolatait? Képes-e kialakítani új, a magasabb társadalmi csoportból származó barátságokat?

A roma/cigány¹ egyetemisták – akiknek a többsége alacsony státuszú társadalmi közegből származó, első generációs egyetemista – gyakran találják magukat „két csoport közé szorulva”. A felsőoktatásban alulreprezentált, hátrányos helyzetű kisebbségi csoportból származó hallgatók rendszerint arról számolnak be, hogy eredeti közösségükkel kevésbé tudják megosztani egyetemi élményeiket és kihívásaikat, az egyetemen pedig egy számukra gyakran ismeretlen közegben kell fogódzókat találniuk (Lehmann, 2014; Lukács J. – Dávid, 2019). Ebben a helyzetben különösen fontos szerep jut az érzelmi biztonságot nyújtó úgynevezett erős kötéseknak, így a baráti kapcsolatoknak is.

Tanulmányunkban roma szakkollégisták körében végzett kutatásunk alapján mutatjuk be a baráti kapcsolatok szerepét a felfelé irányuló mobilitás során.

ROMA EGYETEMISTÁK/DIPLOMÁSOK KAPCSOLATI TŐKÉJE

A romák körében végzett kapcsolathálózati elemzések rendszerint homogén, de általában erősebb családi kapcsolatokról, több barátról, kiterjedtebb kapcsolathálózatról számolnak be a többségi társadalomhoz képest (Albert–Dávid, 2006; Messing, 2006). A legújabb kutatások alapján azonban elmondhatjuk, hogy a romák mára elvesztették ezt a kapcsolathálózati előnyt: baráti körük zsugorodott, etnikailag még inkább homogénné vált, bizalmas kapcsolataikban lecsökkent a rokonok aránya, és egyre nagyobb társas izoláció jellemzi őket (Husztí, 2019; Husztí–Ember, 2019; Dávid et al., 2020).

A tradicionális roma közösségeket korábban jellemző kapcsolathálózati gazdagság a felsőfokú végzettségű romák körében még kevésbé érvényesül. A társadalmi mobilitás nyomán bekövetkező kapcsolathálózati átrendeződés miatt kapcsolathálózatuk gyakran sérült, családi, rokoni kötéseik gyengék, baráti kapcsolataik nem működnek (Székelyi et al., 2005; Szabóné, 2012). Székelyi és munkatársai (2005) kutatása szerint a diplomával rendelkező romák baráti körét jellemzően alacsonyabb iskolai végzettségűek alkotják. Ez a fajta kapcsolathálózati deficit tulajdonképpen a „mobilitás áráként” is értelmezhető (Nyíró–Durst, 2018; Durst–Bereményi, 2021).

A stabil kapcsolathálózat ugyanakkor kulcsfontosságú a cigány fiatalok egyetemi és a roma diplomások társadalmi beilleszkedésében. Az, hogy a hátrányos helyzetű, valamely kisebbségi csoporthoz tartozó hallgatók milyen kapcsolatokra tudnak támaszkodni, és mennyire tudnak beilleszkedni az egyetemi, illetve a többségi társadalmi közegbe, meghatározza az egyetemi lemorzsolódást, a munkaerőpiaci sikerességet, de a pszichés jóllétet is (Strayhorn, 2012; Stebleton et al., 2014). A kutatások alapján a boldoguláshoz egyaránt szükségesek az erős családi és baráti kötések, valamint az egyetemi közeghez,

a többségi társadalomhoz fűződő kapcsolatok (Lukács J., 2018; Mishra, 2020). Mi több, a gyerekkorban nyitott, heterogén kapcsolathálózat egyenesen előfeltétele a társadalmi mobilitásnak (Székelyi et al., 2005). Az erős és gyenge kötések együttesen biztosítják a mobilitáshoz és beilleszkedéshez nélkülözhetetlen strukturális erőforrásokat, valamint a folyamatot támogató érzelmi stabilitást (Lukács J. – Dávid, 2019).

Lévén, hogy a romák számára jellemzően kevésbé elérhetők a társadalmi mobilitáshoz szükséges, magasabb társadalmi státuszú csoportokhoz vezető gyenge kötések, esetükben sokkal jelentősebb szerepet játszanak az erős kötések. Számos esetben a többségi társadalmat reprezentáló nem roma barátokkal és pedagógusokkal való kapcsolat képezi a társadalmi mobilitáshoz szükséges erőforrást (Pusztai, 2004). Amíg a nem roma barátságok kialakulásának esélyét a települési, az iskolai és munkahelyi szegregáció hátráltatja, addig a továbbtanulás egyértelműen segíti (Neményi, 2012; Boda–Néray, 2015; Kisfalusi, 2016; Dávid et al., 2020). Összességében a heterogén, stabil baráti kör komoly erőforrást jelenthet a társadalmi mobilitás során (Székelyi et al., 2005; Mishra, 2020).

MÓDSZER

Tanulmányunkban a roma szakkollégisták baráti kapcsolatait mutatjuk be a gyerekkortól kezdve a szakkollégiumi, egyetemi évekig.

A Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézete 2011 és 2016 között vizsgálta a Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat öt szakkollégiumának roma és nem roma származású hallgatóit. A szakkollégiumok célja a roma fiatalok támogatása diplomájuk megszerzésében, amelyhez a lakhatáson kívül ösztöndíjjal és különböző kurzusokkal járulnak hozzá (Biczó, 2021). Kutatásunk a szakkollégisták értékrendjét, identitását, szubjektív jóllétét és kapcsolathálózatát mérte fel, ezek változásaira fókuszált. A felmérés során több módszert alkalmaztunk, a jelenlegi tanulmányban a hallgatókkal felvett strukturált életútinterjúk, valamint a kapcsolathálózatot feltáró kapcsolati naplók barátságokra vonatkozó eredményeire támaszkodunk.

A szakkollégistákkal az őszi szemeszterben vettünk fel strukturált életútinterjúkat. A felvett interjúk a legtöbb esetben körülbelül egy órát vettek igénybe. A gépelt interjúk kódolásához és elemzéséhez a MAXQDA 2020 tartalomelemző szoftvert alkalmaztuk (Kuckartz–Rädiker, 2019). Az interjúk olvasása során kódokat és alkódokat rendeltünk a szövegrészekhez. Amikor valamilyen új kategóriát találtunk, újra átnéztük és ahol szükséges volt, átkódoltuk az interjúkat. A kódolási folyamat végeztével összefüggéseket kerestünk az egyes kategóriák között a barátság témakörén belül.

A hallgatók minden őszi szemeszterben egy héten keresztül vezették kapcsolati naplójukban, hogy kikkel, hol és milyen formában beszéltek (Dávid et al., 2017). A szakkollégisták a kapcsolati naplóba bejegyzett személyek szociodemográfiai jellemzőit, valamint a kapcsolat jellemzőit (például mióta ismerik egymást, milyen gyakran beszélnek) is rögzítették. A kapcsolati napló eredményeit IBM SPSS 27 szoftverrel elemeztük.

MINTA

A kutatásban a szakkollégiumokban 2011 és 2016 között aktív jogviszonnyal rendelkező, önként vállalkozó szakkollégisták vettek részt. Az interjúk elemzésbe csak a roma szakkollégisták kerültek (N = 117). Kapcsolati naplót 124 roma szakkollégista vezetett, ők összesen 450 olyan személy nevét és jellemzőit jegyezték le naplójukba, akit közeli barátként² tartottak számon. Ebben a tanulmányban ezekre a barátokra koncentráltunk. A kapcsolati naplót szintén kitöltő 59 nem roma származású szakkollégistát és az általuk említett 226 közeli barátot kontrollcsoportként használtuk az elemzésben.

A roma származású szakkollégisták 53%-a nő, átlagéletkoruk 21,5 év volt (min. 16, max. 33, SD = 2,429). Többségük (62%) négy-öt fős háztartásból érkezett, és egy-két testvérük van (68%-uknak). A roma szakkollégisták 86%-a első generációs egyetemista, azaz szüleiknek nincs diplomájuk. Jellemzően ötezer főnél alacsonyabb népességű településekről származnak, csupán 14%-uk nőtt fel százezer főnél nagyobb lélekszámú településen. A roma és nem roma szakkollégisták a főbb szociodemográfiai jellemzők (nem, életkor, településtípus) tekintetében nem különböznek, kivéve, hogy a cigány hallgatók között szignifikánsan magasabb az első generációs egyetemisták aránya [86% vs. 66%, $X^2(1, N = 154) = 7,861, p = 0,005, V = 0,226$].

EREDMÉNYEK

Gyerekkori roma barátok, avagy a mobilitás ára

A válaszadók gyerekkori ismeretségei, baráti köre a továbbtanulással megváltozott a gimnázium, de legkésőbb az egyetemi évek során. Egy részük gyerekkorában inkább romákkal volt körülvéve, ők a gimnáziumi évek alatt vagy az egyetemi csoporttársak között több nem roma ismerősrre, baráttra leltek.

„Általános iskolában nagyon sok cigány barátom volt. Velük még tartom a kapcsolatot, de elég ritkán, mert ők is szétszéledtek az ország minden pontjára, és elég ritka, amikor beszélünk, néha telefonon, néha pedig interneten szoktunk, vagy például amikor vannak falunapok, akkor le szoktak jönni, és ott szoktunk találkozni. Viszont ez így folyamatosan változott. A középiskolában már nem volt olyan sok roma barátom” (huszonegy éves nő).

Több szakkollégistának a cigány barátai megfogyatkoztak az évek folyamán, ami mögött a roma társadalomra jellemző korai családalapítás is meghúzódik. A továbbtanuló roma nők más élethelyzetben vannak, mint cigány kortársaik nagy része, és ezért könnyebben felbomlanak a gyerekkori barátságai.

„Igazából a cigány lányok, akik velem egykorúak, ők már mind férjhez mentek, és családjuk van. Szóval még ha akarnám, sem lehetne” (huszonkét éves nő).

Ez alapján azt gondolhatjuk, hogy a továbbtanulás barátságokra vonatkozó ára nagyobb a roma nők, mint a férfiak esetében, azonban nem találtunk szignifikáns különbséget a roma szakkollégista nők és férfiak barátokra vonatkozó kapcsolathálózati jellemzői (van-e barátja, barátok száma, barátok szociodemográfiai jellemzői) között.

A másik ok, amely miatt a roma gyerekkori barátok háttérbe szorultak a szakkollégisták kapcsolataiban, az, hogy a továbbtanulás miatt más témák kezdtek el érdekelni őket, és már nem értették meg egymást.

„Hát sok barátommal megromlott otthon a kapcsolat, mert elkerültem távolra, meg valahogy furcsa volt, hogy engem érdekel sok minden, míg őket nem, és ebből kifolyólag se volt sokszor közös pont” (tizennyolc éves nő).

Nem roma gyerekkori barátok, avagy a mobilitás alapja

Akiknek már gyerekkorukban és az egyetemi éveik során is többségében nem roma barátai voltak, azok egy része azért nem barátkozott romákkal, mert nem érezte közējük tartozónak magát.

„Egyik barátom sem volt roma. Hát én, nem tudom, tehát én mindig magyar származásúakkal voltam, gyerekkoromban is ők voltak a legjobb barátaim mindig. Tehát nem voltam jó kapcsolatban a fajtársakkal, vagy nem tudom, hogy ezt hogy mondjam másképp. Nem tudom. Én egy kicsit olyan másnak éreztem magam, vagy nem találtam meg velük a közös hangot soha. Nem is próbáltam annyira keresni, jobban megértettem magam a barátokkal, mármint a nem cigány származású barátaimmal, és akkor így soha nem is volt olyan, akiről el tudnám mondani, hogy gyerekkori barátom volt, vagy még azt, hogy talán csak egy cimborám volt esetleg. És a mai napig is, hát most van egy-kettő olyan, akivel így beszélőviszonyban vagyok, vagy hogy úgymond jobban vagyunk, de hát még haveri kapcsolatnak sem nevezném. Tehát egy kicsit így elhúztam attól a közösségtől” (huszonegy éves férfi).

Azok, akik gyerekkorukban romaként nem roma közegekben mozogtak, a szakkollégiumban olyan romákat ismerhettek meg, akik hozzájuk hasonlóan magas iskolai végzettségűek.

„Igazából a szakkollégiumnak köszönhetően ez az arány változott. Korábban azért tényleg elmondható volt, hogy nagy százalékban nem romák voltak a barátaim, akikkel nemcsak haveri, hanem napi szintű kapcsolat volt, akár elmentünk velük szórakozni. Mára változott az, hogy már barátomnak is nevezhetem, vagyis több embert nevezhetek barátomnak, aki cigány” (húszéves férfi).

Az iskolai végzettség mint barátságot alakító tényező

A válaszadók baráti köre a továbbtanulással nem feltétlenül az etnikum, hanem inkább az iskolai végzettség alapján szerveződött. A következő idézet is erről tanúskodik.

„Nekem roma barátaim nem is voltak. Inkább csak ismerősök, akiket látásból ismertem, aztán beszéltem velük egy-két szót egy hónapban egyszer, vagy akár pár hónapig nem is láttuk egymást. De inkább magyarok voltak. Általános iskolában

A válaszadók baráti köre a továbbtanulással nem feltétlenül az etnikum, hanem inkább az iskolai végzettség alapján szerveződött.

is két lány volt, aki nagyon közel állt hozzám, és ők mai napig is, és ők is magyarok. Középiskolából is három lány, és ők is magyarok voltak, és most egyetemen is csak magyarok, akikkel vagyok. De cigányokat nem is ismerek, vagyis nem is láttam még cigányokat az egyetemen. Itt már, akik itt is vannak, ők orvosira járnak, csak másik épületbe. [...] Csak egyetemre járó barátaim

vannak. Evidens, hogy az egyetemen csak nem romák vannak. Viszont romákkal én nem nagyon találkozom, csak itt a kollégiumban és otthon a családommal. Úgyhogy a környezetemben például otthon nincs senki, csak egyetlenegy srác, aki főiskolára jár, és ő is roma” (tizenkilenc éves nő).

Azokon a helyeken, ahol a magasabb iskolai végzettségre törekvő romák egy része megfordult, kevés szintén cigány származású személy volt, és így baráti kapcsolataikban a nem romák domináltak. Ezt mutatja a következő idézet is, amelyben egy olyan szakkollégista beszél, aki a helyi iskola dominánsan roma osztálya helyett a nem roma többségű osztályba kerülhetett.

„Aztán amikor már általános iskolában felsős voltam, akkor már igazából magyar barátaim voltak, ha lehet így mondani, hogy magyar. Ez szerintem abból adódik, hogy amikor általános iskolába kerültem, ugye nálunk úgy volt, hogy a cigányok-magyarok külön osztályban. És nem akartak bevenni a magyar osztályba, ugye. És anya meg beszélt az igazgatóval, ha nem vesznek be a magyar osztályba, akkor át fogunk menni másik iskolába. A cigánytelepen, akik vannak, úgy velem egykorúak, ők bántottak, és nem akarta [az édesanyja], hogy egy osztályba kerüljek velük, mert akkor sok lett volna a konfliktus ugye. És hát akkor ugye, hát volt ismeretségünk, és akkor így sikerült beadnia anyának a magyar osztályba. És akkor így velük, igazából velük haladtam. Én úgy gondolom, hogy egyetemre is azért kerültem, mert az a példa volt előttem. Ugye hát ők mennek egyetemre, a gimnáziumba is. Végig jó tanuló voltam, általános iskolában is végig ötös voltam. Aztán gimiben is mindig négy egészes átlag fölött voltam, 4,2 és 4,5 között mozogtam, és hát ugye húztak fölfelé még jobban. És hogy láttam a példát

magam előtt, hogy gimnázium, aztán egyetem, nem tudom, mi, és akkor én is úgy gondoltam, hogy jobb lenne. Hát persze már kicsi koromban is úgy gondoltam, hogy én ide szeretnék jönni, csak akkor még orvos szerettem volna lenni. De hát csak úgy gondolom, hogy nagy hatással volt rám az, hogy engem anya akkor oda íratott, mert azt a példát láttam magam előtt. A velem egykorú lányoknak ott, a cigánytelepen már mindnek van gyereke, ilyen, hogy kettő-három, tehát tizenhat évesen kezdik, és nagyon örülök, hogy anya így döntött, hogy nem ad be abba. Nem az, hogy... tehát nincs problémám velük, csak így a sorsom jobb lett. Én úgy gondolom, hogy már jobb sorsom van” (húszéves nő).

Baráti kapcsolatok az egyetemen

A roma szakkollégisták 78%-a említett közeli barátot a kapcsolati naplójában. Kapcsolathálózatuk átlagosan 18%-át (min. 0, max. 93, SD = 19,882) tették ki a közeli barátok, ami azt jelenti, hogy az átlagosan 26 fős méretű kapcsolathálózatokban átlagosan 4,5 fő volt közeli barát (min. 0, max. 25, SD = 5,396).

A roma szakkollégisták közeli barátainak többsége (59%) nem roma származású. Figyelemre méltó, hogy a közeli barátok magas iskolai végzettségű körből kerülnek ki, 56%-uk legalább érettségivel rendelkező nem roma, 37%-uk legalább érettségivel rendelkező roma. A közeli barátok harmada (29%) szakkollégiumi társ, ami arra utal, hogy a szakkollégiumi közösség jelentős kapcsolati bázis a hallgatók számára. A közeli barátok csupán 6%-a gyerekkori ismeretség, 55%-ukat évek óta ismerik a roma szakkollégisták, a fennmaradó 39%-ot pedig néhány hónapja, hete – ez utóbbiak tehát az új, egyetemen szerzett barátságok. Barátaik 51%-ával legalább napi rendszerességgel beszélnek, és a kapcsolati naplóba jegyzett interakciók alapján jellemzően személyesen beszélnek (75% volt a személyes interakció).

A roma szakkollégisták közeli barátainak jellemzői nagyrészt megegyeznek a nem roma származású szakkollégisták kapcsolathálózati sajátosságaival, kivéve hogy a roma hallgatóknak szignifikánsan több barátjuk kerül ki a szakkollégiumból, mint a nem roma hallgatóknak [29 vs. 19%, $X^2(1, N = 667) = 8,463$, $p = 0,004$, $V = 0,113$], és gyakrabban beszélnek a barátaikkal [51 vs. 39% naponta, $X^2(2, N = 646) = 8,329$, $p = 0,016$, $V = 0,114$]. Az etnikai háttérnél meghatározóbb tényezőnek tűnik a barátságok vonatkozásában az, hogy a szakkollégista első generációs egyetemista-e, ugyanis az első generációs egyetemisták – etnikumtól függetlenül – kisebb arányban rendelkeznek magas iskolai végzettségű barátokkal. Amíg a közeli barátok etnikai háttere a szakkollégisták etnikumával mutat összefüggést [$F(3, N = 108) = 5,811$, $p = 0,001$, $Eta^2 = 0,139$],

Amíg a közeli barátok etnikai háttere a szakkollégisták etnikumával mutat összefüggést, addig a barátok iskolai végzettségét illetően meghatározóbb, hogy a szakkollégista első generációs egyetemista-e, vagy sem.

addig a barátok iskolai végzettségét illetően meghatározóbb, hogy a szakkollégista első generációs egyetemista-e, vagy sem [$F(3, N = 41) = 2,721, p = 0,057, \text{Eta}^2 = 0,032$] (lásd az 1. táblázatot).

1. táblázat: A szakkollégisták közeli barátainak megoszlása etnikum és iskolai végzettség szerint (saját szerkesztés)

	Roma származású közeli barátok aránya	Érettségizett közeli barátok aránya
Roma első generációs egyetemista	43%	94%
Nem roma első generációs egyetemista	14%	92%
Roma nem első generációs egyetemista	41%	98%
Nem roma nem első generációs egyetemista	22%	99%

Kiemelendő, hogy a gyerekkori barátok kapcsolathálózatban szereplő aránya nem különbözik sem a roma – nem roma, sem az első generációs – nem első generációs egyetemisták tekintetében. Ez arra utal, hogy a hallgatók ugyanolyan mértékben tudták megőrizni gyerekkori barátságaikat. Ugyan a roma származású hallgatók gyerekkori barátai jóval magasabb arányban romák [50 vs. 5%, $X^2(1, N = 46) = 11,697, p < 0,001, V = 0,504$], iskolai végzettség szempontjából nincs statisztikailag mérhető különbség a roma – nem roma szakkollégisták, sem az első generációs – nem első generációs egyetemisták gyerekkori barátai között. Feltételezhetően, ha voltak is alacsonyabb iskolai végzettségű gyerekkori barátok a roma és első generációs egyetemista fiatalok kapcsolathálózatában, ezeket korábban, talán már a középiskolai évek alatt elvesztették.

A baráti kapcsolatokkal a párválasztás is összefüggést mutatott. Azoknak a hallgatóknak, akiknek roma származású párja volt, nagyobb arányban voltak roma barátaik [$F(1, N = 62) = 9,485, p = 0,003, \text{Eta}^2 = 0,124$], és ez a megfigyelés független volt a szakkollégisták etnikumától. Ugyan adataink alapján nem tudjuk megítélni, hogy a párválasztás hat-e a baráti kapcsolatok alakulására, vagy fordítva, mindenesetre a szakkollégistákkal felvett életútinterjúk arra utalnak, hogy az egyén gyerekkori szocializációja, az, hogy mennyire nevelkedik nem roma közegben, milyen kortársakkal érti meg magát legjobban, hatással van a párválasztásra is.

ÖSSZEGZÉS

Tanulmányunkban roma szakkollégisták körében vizsgáltuk a baráti kapcsolatokat szerepét a társadalmi mobilitás során. Számos kutatás szerint a társadalmi mobilitás folyamatában jelentős szerepet játszanak az érzelmi stabilitást biztosító baráti kötelékek és a heterogén kapcsolathálózat (Strayhorn, 2012; Stebleton et al., 2014; Székelyi et al., 2005).

Eredményeink alapján a gyerekkori barátok arányát és társadalmi háttérét illetően nem mutatható ki különbség sem a roma – nem roma, sem az első generációs – nem első generációs egyetemisták között. Az interjúk arra utalnak, hogy a szakkollégisták már korábban, a középiskolai évek alatt elvesztették alacsonyabb státuszú baráti kapcsolatukat, illetve valószínűsíthetően elsősorban azok a fiatalok tudtak továbbtanulni, akiknek már gyerekkorukban is heterogén kapcsolathálózatuk volt (Székelyi et al., 2005).

A megkérdezett első generációs egyetemisták baráti köre az iskolai tanulmányok során egyre inkább nem az etnikum, hanem az iskolai végzettség alapján szerveződik, ennek okai a megkérdezettek szerint az iskolai életút során megváltozott gondolkodásmódban, értékrendben és életmódban, azaz a kulturális tőke különbözőségében keresendő (Kuh–Love, 2000). Az iskolai életút kezdetén egy helyen lakó fiatalok eltávolodnak egymástól földrajzilag és az érdeklődésük szerint is, ezek a barátságok a továbbiakban már nem tarthatók fenn, feláldozódnak a társadalmi mobilitás oltárán (Nyíró–Durst, 2018; Durst–Bereményi, 2021). A hallgatók szükségszerűen az iskolai, kollégiumi közegükben találhatnak barátokra.

A roma és nem roma szakkollégisták közeli barátainak jellemzői sok tekintetben megegyeznek, ami némileg ellentmond a korábbi szakirodalmi tapasztalatoknak (Székelyi et al., 2005; Szabóné, 2012). Megjegyzendő, hogy a roma szakkollégistáknak több baráti kapcsolatuk van a szakkollégiumon belülről nem roma társaikhoz képest, a szakkollégiumi közösség tehát számukra fontosabb bázist képvisel (Lukács J. – Dávid, 2019).

A szakkollégisták etnikumánál meghatározóbbnak tűnik szüleik iskolai végzettsége. Az első generációs egyetemistáknak kisebb arányban vannak magas iskolai végzettségű barátaik – függetlenül attól, hogy roma vagy nem roma származásúak.

A szakkollégistákkal felvett életútinterjúk arra is utalnak, hogy az egyén gyerekkori szocializációja összefügg a későbbi párválasztással is (Van Zantvliet et al., 2015).

Végjegyzet

- 1 Tanulmányunkban a „roma” és „cigány” kifejezéseket egymás szinonimájaként használjuk, mindkettőn az összes hazai cigány csoportot értve.
- 2 A kapcsolati naplóban a kapcsolat típusát illetően több lehetőség közül választhattak a hallgatók, illetve „egyéb” kategóriában saját maguk is definiálhatták a kapcsolatot. A „közelebbi barát” mellett szerepelt a „haver” is, de utóbbiakat nem vontuk be az elemzésbe.

Ábrajegyzék

1. táblázat: A szakkollégisták közelebbi barátainak megoszlása etnikum és iskolai végzettség szerint. Saját szerkesztés.

Felhasznált irodalom

- ALBERT FRUzsINA – DÁVID BEÁTA (2006): A kapcsolati tőke dimenziói etnikai metszetben, in KOLOSI TAMÁS – TÓTH ISTVÁN GYÖRGY – VUKOVICH GABRIELLA (szerk.): *Társadalmi riport 2006*, Budapest, TÁRKI, 351–369.
- ALBERT FRUzsINA – DÁVID BEÁTA (2007): *Embert barátjáról – A barátság szociológiája*, Budapest, Századvég.
- ALBERT FRUzsINA – DÁVID BEÁTA (2020): Bevezető gondolatok a Barátság a társadalomban című tematikus blokkhoz, *Socio.hu*, 10. évfolyam, 2020/3., 1–2.
- ALBERT FRUzsINA – DÁVID BEÁTA – TÓTH GERGELY (2020): Hány barátja van Önnek? A barátok számának alakulása három évtized alatt (1986–2018), *Socio.hu*, 10. évfolyam, 2020/3., 3–30.
- ALLAN, GRAHAM (2008): Flexibility, friendship, and family, *Personal Relationships*, 15. évfolyam, 2008/1., 1–16.
- BICZÓ, GÁBOR (2021): Roma Colleges for Advanced Studies Network in Hungary, *Különleges Bánásmód*, 7. évfolyam, 2021/1., 7–15.
- BODA ZSÓFIA – NÉRAY BÁLINT (2015): Inter-Ethnic Friendship and Negative Ties in Secondary School, *Social Networks*, 43. évfolyam, 2015. október, 57–72.
- DÁVID BEÁTA – KOMOLAFE CINDERELLA – LUKÁCS J. ÁGNES – SCHUTZMANN RÉKA – TÓTH GERGELY (2020): Hol vannak a testvérek? A roma barátságok alakulása 2004-ben és 2019-ben, *Socio.hu*, 10. évfolyam, 2020/3., 70–93.
- DÁVID BEÁTA – LUKÁCS ÁGNES – HUSZTI ÉVA – BARNA ILDIKÓ (2017): Kapcsolati napló – pluszok és mínuszok – Új módszer az egocentrikus kapcsolathálózat kutatásában, in KOVÁCH IMRE (szerk.): *Társadalmi integráció – Az egyenlőtlenségek, az együttműködés, az újraelosztás és a hatalom szerkezete a magyar társadalomban*, Budapest, MTA–Belvedere, 331–358.

- DURST JUDIT – BEREMÉNYI ÁBEL (2021): “I felt I arrived home”: The minority trajectory of mobility for first-in-family Hungarian Roma Graduates, in MENDES, MARIA MANUELA – MAGANO, OLGA – TOMA, STEFÁNIA (szerk.): *Social and Economic Vulnerability of Roma People*, Cham, Springer, 229–249.
- HUSZTI ÉVA (2019): Telepi kapcsolatok, *Acta Medicinae et Sociologica*, 10. évfolyam, 2019/29., 115–130.
- HUSZTI ÉVA – EMBER ZSOLT (2019): Társas kapcsolatok és mentális egészség szegregált településrészekben, *Egészségfejlesztés*, 60. évfolyam, 2019/5., 36–45.
- KISFALUSI DOROTTYA (2016): The quality of inter- and intra-ethnic friendships among Roma and non-Roma students in Hungary, *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 7. évfolyam, 2016/1., 3–26.
- KUCKARTZ, UDO – RÄDIKER, STEFAN (2019): *Analyzing Qualitative Data with MAXQDA*, Cham, Springer.
- KUH, GEORGE D. – LOVE, PATRICK G. (2000): A cultural perspective on student departure, in BRAXTON, JOHN M. (szerk.): *Reworking the Student Departure Puzzle*, Nashville, Vanderbilt University Press, 196–212.
- LEHMANN, WOLFGANG (2014): Habitus transformation and hidden injuries: Successful working-class university students, *Sociology of Education*, 87. évfolyam, 2014/1., 1–15.
- LUKÁCS J. ÁGNES (2018): *Roma egyetemisták beilleszkedési mintázatai kapcsolathálózati megközelítésben*, Semmelweis Egyetem Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola, Egyének és közösségek erőforrásainak szociológiai és mentálhigiénés megközelítése.
- LUKÁCS J. ÁGNES – DÁVID BEÁTA (2019): Roma undergraduates’ personal network in the process of college transition. A social capital approach, *Research in Higher Education*, 60. évfolyam, 2019/4., 64–82.
- MESSING VERA (2006): Lyukakból szőtt háló: Háztartások közötti támogató kapcsolatok roma és nem roma szegények körében, *Szociológiai Szemle*, 16. évfolyam, 2006/2., 37–54.
- MISHRA, SHWETA (2020): Social networks, social capital, social support and academic success in higher education: A systematic review with a special focus on ‘underrepresented’ students, *Educational Research Review*, 29. évfolyam, 2020. február, 100307.
- NEMÉNYI MÁRIA (2012): Interetnikus kapcsolatok hatása az identitásra, *Szociológiai Szemle*, 22. évfolyam, 2012/2., 27–53.
- NYÍRŐ, ZSANNA – DURST, JUDIT (2018): Soul work and giving back: Ethnic support groups and the hidden costs of social mobility. Lessons from Hungarian Roma Graduates, *Intersections EEJSP*, 4. évfolyam, 2018/1., 88–108.
- POLICARPO, VERONICA (2018): The power(s) of friendship. Affects and inequalities between friends, in JUVONEN, TUULA – KOLEHMAINEN, MARJO (szerk.): *Affective Inequalities in Intimate Relationships*, London –New York, Routledge, 186–200.

- PUSZTAI GABRIELLA (2004): Kapcsolat a jövő felé. Közösségi erőforrások szerepe roma/cigány diplomások iskolai pályafutásának alakulásában, *Valóság*, 48. évfolyam, 2004/5., 69–84.
- STEBLETON, MICHAEL J. – SORIA, KRISTA M. – HUESMAN, RONALD L. (2014): First generation students' sense of belonging, mental health, and use of counseling services at public research universities, *Journal of College Counseling*, 18. évfolyam, 2014/1., 6–20.
- STRAYHORN, TERRELL L. (2012): *College Students' Sense of Belonging: A Key to Educational Success for all Students*, New York, Routledge.
- SZABÓNÉ KÁRMÁN JUDIT (2012): *A magyarországi roma/cigány értelmiség histográfiája, helyzete, mentális állapota*, Budapest, Gondolat.
- SZÉKELYI MÁRIA – ÖRKÉNY ANTAL – CSEPELI GYÖRGY – BARNA ILDIKÓ (2005): *A siker fénytörései*, Budapest, Sík Kiadó.
- VAN ZANTVLIET, PASCALE I. – KALMIJN, MATTHIJS – VERBAKEL, ELLEN (2015): Early partner choices of immigrants: The effect of preferences, opportunities and parents on dating a native, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41. évfolyam, 2015/5., 772–794.

The role of friends in the social mobility and integration of Roma students

ABSTRACT

In our study, we present the role of friendly relationships in school mobility based on our study among Roma students. Roma students are under-represented in higher education, face a number of challenges in the academic environment, but it is well known that friendships provide an indispensable resource for university integration. The subject of our study is how friendships, which play an increasingly important role in modern societies, are formed in the case of Roma university students. The analysis shows that the circle of friends of the respondents was not primarily organized on the basis of ethnicity, but on the basis of educational attainment. The characteristics of close friends of Roma students are similar to the networking characteristics of non-Roma students, but a lower proportion of first-generation students have friends with a high level of education.

KEYWORDS: Roma, first generation student, friends, network capital

KOMOLAFE CINDERELLA | Szociológus és diplomás ápoló, a Semmelweis Egyetem Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola hallgatója. Kutatási érdeklődése kiterjed az interetnikus kapcsolatok, illetve a család- és egészségpszociológia területeire.

DR. LUKÁCS J. ÁGNES | Szociológus, a Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Kar Társadalomtudományi Tanszékének oktatója. Kutatási érdeklődése a kapcsolathálózat-elemzéshez, valamint az egészségtudományok és társadalomtudományok határterületeihez kapcsolódik.

SZABÓ TÜNDE | Szociológus, a Semmelweis Egyetem Egészségügy Közzszolgálati Kar Mentálhigiéné Intézetének oktatója, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar Szociológia Doktori Iskola PhD-hallgatója, egyetemi tanársegéd. Kutatási területe: iskolai egyenlőtlenségek, mobilitás és etnikai identitás.

PROF. DR. PETHESNÉ DÁVID BEÁTA

Szociológus, egyetemi tanár, a Semmelweis Egyetem Egészségügyi Közzszolgálati Kar dékán-helyettese, a Mentálhigiéné Intézet igazgatója. Kutatási területe: kapcsolathálózat-elemzés, család- és egészségpszociológia.